

Andrej Valič: *Triglav. Arheološki problem in vprašanja njegovih predstav. Prispevek k preučevanju prvotne staroslovenske kulture na območju jugovzhodnih Alp.* Mestna občina Kranj, Ljubljana 1997. 43 strani, 13 slik, 1 karta.

Andrej Valič predstavi pomen Triglava, najvišje slovenske gore, za narodovo zavest, ter pomen pojava trojnosti, prisotnega v zavesti ljudi. Elemente trojnosti nato poišče v materialni kulturi Slovencev ter postavi tezo, da obstaja v vsakodnevem življenju Slovencev, ter predvsem v njihovi zgodovinski identiteti, močna predstava o staroslovenskem troglavem božanstvu, katerega smo vzeli za svojega in po njem poimenovali naš narodni simbol, najvišjo goro Triglav.

Besedilo je v slovenskem in angleškem jeziku.

Tina MILAVEC

Andrej Pleterski: *Mitska stvarnost koroških knežjih kamnov.* Zbirka zgodovinskega časopisa 17. Ljubljana 1997. ISBN 961-90315-4-7. 58 strani, 12 slik.

V okviru projekta "Vzhodne Alpe in zahodni Balkan v arheoloških dobah" Ministrstva za znanost in tehnologijo Republike Slovenije je nastalo delo o koroških knežjih kamnih. Andrej Pleterski je v njem preučeval obred ustoličevanja. Za začetek je na primer Gosposvetskega (Sveškega polja) apliciral metodo treh svetih mest, to so Krnski Grad, Gospa Sveta in Gosposvetsko polje. Nato je natančno analiziral artefaktne vire - vojvodski prestol ter dva poleg njega najdena miljnika. Nastanek vojvodskega stola postavi v 14. stoletje, miljnikov pa v leta 46/47 ter med leta 308 in 314. Miljnika naj bi stala na križišču rimskih cest in že v času nastanka knežjega kamna označevala posebno mesto v prostoru. Sledi pregled pisnih virov, kjer avtor ugotavlja, da se je sprememba pozicije knežjega kamna zgodila leta 1335, ko so za ustoličenje Ota Avstrijskega kamen prenesli na Krnski grad, na Gosposvetskem polju pa so ga nadomestili z vojvodskim stolom, ki je tedaj imel le en sedež. Drugi sedež naj bi bil dodan kasneje, enkrat pred sredino 15. stoletja. Nato sledi natančna strukturna analiza obreda ustoličevanja na irskem griču Temair, pregled topografije in pisnih virov za ta obred ter nato primerjava s koroškim obredom. Avtor ugotavlja, da sta si po strukturi in nekaterih podrobnostih obreda zelo podobna in da temeljita na istem principu izbiranja kandidata za prest. Ta mora na preizkušnji dokazati, da je vreden vladarskega mesta, zmagati v dvoboju in prevzeti oblast v obliki svete poroke.

Na koncu Andrej Pleterski poda novo interpretacijo ključnega stavka v delu *Conversio Bagoariorum et Carantanorum*, ki govori o posvečevanju cerkva v Karantaniji. Namesto treh cerkva, kakor je veljalo doslej, naj bi posvetili le dve, Gospo Sveto in cerkev v Undrimah, na območju Liburnije. Na novo definira kneževino Liburnijo, ki naj bi mejila na Karantanijo, ter ji z metodo treh svetih mest pripiše središče med kraji Molzbichl, Hochgosch in Millstatt, kjer naj bi stal tudi njen knežji kamen Kreuzstein.

Tina MILAVEC

Stanko Pahič: *Arheološka najdišča v Slovenskih goricah. Topografski dnevniki in zapiski 8a. Kazala / Sezname.* Doneski k pravadnini Podravja 4/A-8a, 1995.

Isti: *Arheološka najdišča v Slovenskih goricah. Topografski dnevniki in zapiski 8b. Zemljevidi.* Doneski k pravadnini Podravja 4/A-8b, 1995.

Isti: *Arheološka najdišča v Slovenskih goricah. Pomniki pravadnine v šentiljski občini.* Doneski k pravadnini Podravja 4A, 1999.

Isti: *Arheološka najdišča v Slovenskih goricah. Starine*

benediškega kraja. Doneski k pravadnini Podravja 4/C, 1998.

Isti: *Topografski zapiski 1952.* Doneski k pravadnini Podravja 11, 1998.

Isti: *Topografski zapiski 1953.* Doneski k pravadnini Podravja 11, 1998.

Isti: *Topografski zapiski 1954-1955.* Doneski k pravadnini Podravja 11, 1998.

Isti: *Topografski zapiski 1956-1960.* Doneski k pravadnini Podravja 11, 1998.

Isti: *Topografski zapiski 1961-1965.* Doneski k pravadnini Podravja 11, 1998.

Isti: *Prebliški iz pravadnine ob gornji Dravinji.* Naši kraji v pravadnini 10, 1995.

Isti: *Rimske starine pri Miklavžu.* Naši kraji v pravadnini 11, 1999.

Dve topografski zbirki S. Pahiča, **Doneski k pravadnini Podravja** (podenote 1-11) in **Naši kraji v pravadnini** (podenote 1-11), sta začeli izhajati leta 1985. Žal zbrano gradivo ni bilo objavljeno v kateri od obstoječih arheoloških publikacij. Zvezki izhajajo v samozaložbi kot razmnoženi tipkopisi.

Opozoriti želimo na zvezke, ki so izšli med letoma 1995 in 1998, vendar jih moramo najprej umestiti na seznam že prej izdanih, ker je njihovo označevanje (v obeh zbirkah pa tudi v posamičnih zvezkih zaradi raznovrstnih oznak, ki se pojavljajo ob paginaciji) nepregledno in tako precej otežuje citiranje in iskanje. Nekatere številke oz. naslovi so bili že napovedani, a so kasneje nastale spremembe. Kar nekaj napak je tako v *Cobissu*, kjer so kot monografske publikacije uvrščeni med nerazporejeno gradivo. Predvsem pa v nobeni od arheoloških inštitucij ni mogoče dobiti popolnih zbirk ali vsaj popolnega seznama obstoječih zvezkov.

Zbirka **Doneski k pravadnini Podravja** do začetka leta 2002:

1: *Arheološka dediščina mariborskega kraja* (1985)

2: *Brinjeva gora 1954* (1985)

3: *Hočko Pohorje. Najdišče in najdbe* (1987)

4: *Arheološka najdišča v Slovenskih goricah*

4/A-1: *Ogledi 1954-1957* (1987) /1. in 2., dopolnjena izdaja/

4/A-2: *Ogledi 1959* (1987)

4/A-3: *Ogledi 1960* (1987)

4/A-4: *Ogledi 1961* (1987)

4/A-5: *Ogledi in posegi 1962* (1987)

4/A-6: 6a: *Ogledi in kopanja 1963* (1978)

6b: *Ogledi in kopanja 1963. Priloga. Rimska cesta.*

Zemljevid. Kataster (1978)

4/A-7: *Ogledi in kopanja 1964-1991+* (1995)

4/A-8: 8a: *Kazala. Sezname* (1995)

8b: *Zemljevidi* (1995)

4/A: *Pomniki pravadnine v šentiljski občini* (1999)

4/C: *Zgornja Ščavnica. Rimske gomile na Grajnerjevem* (1990)

4/C: *Lormanje. Danes njive - nekoč rimska pristava* (1990)

4/C: *Prazgodovinska Radgona* (1990)

4/C: *Starine benediškega kraja* (1998)

7: *Rimska hiša v Rušah. Iskanje temeljev v letih 1983-1985* (1991)

9: *Rimske ceste na Koroškem pred raziskovanjem* (1991)

10: *Drugi vodovod za Petoviono. Raziskave v letih 1949-1951* (1993) /S. Pahič in J. Šašel/

11: *Topografski zapiski 1952* (1998)

Topografski zapiski 1953 (1998)

Topografski zapiski 1954-1955 (1998)

Topografski zapiski 1956-1960 (1998)

Topografski zapiski 1961-1965 (1998)

Zvezki 4/B, 5, 6 in 8 še niso izšli.

Zvezke četrte podenote "**Doneskov**", s podnaslovom *Arheološka najdišča v Slovenskih goricah. Topografski dnevniki in zapiski* je Pahič združil pod oznako 4/A (4/A-1 do 4/A-

8 ter 4/A). Tako jih, domnevam, razlikuje od zvezkov, ki so zbrani v 4/C (brez dodatnih razčlemb pri označevanju) in očitno obravnavajo le manjše zaključene prostorske enote v Slovenskih goricah.

Od leta 1995 sta v enoti 4/A izšla 2 zvezka 4/A-8 in sicer 4/A-8a in 4/A-8b.

Zvezek 4/A-8a vsebuje abecedne sezname arheoloških najdišč z osnovno opredelitvijo in topografskimi podatki ter kazalkami za vse predhodne topografske zvezke območja Slovenskih goric (seznam A - najdišča in seznam B - možna ali nepreverjena najdišča ter seznam C, ki se nanaša na šele napovedani 9. topografski zvezek, s prepisi dnevnikov in zapiskov F. Ferka v letih 1881 do 1909). Zvezek 4/A-8b je zvezek zemljevidov. Izseki iz kart Slovenije 1:25000 so zbrani iz predhodnih zvezkov, zaporedno urejeni in brskanje po kartah je zato enostavnejše.

Zvezek *Arheološka najdišča v Slovenskih goricah. Pomniki pravadnine v šentiljski občini* (Doneski k pravadnini Podravja 4/A), ki je izšel 1999, pa ob oznaki 4/A ne nosi nobene natančnejše razčlemb. Morda bi moral glede na vsebino celo nositi oznako 4/C!? - obravnava namreč le manjšo prostorsko enoto v Slovenskih goricah kakor sicer vsi zvezki 4/C.

Leta 1998 je izšel zvezek enote 4/C: *Arheološka najdišča v Slovenskih Goricah. Starine benediškega kraja*.

Novejši so še topografski zvezki **Doneski k pravadnini Podravja** - s skupnim podnaslovom *Topografski zapiski* (od 1952-1965), vsi nosijo letnico izida 1998. Avtor je vseh dosedanjih pet označil s številko 11, brez natančnejše razčlemb, razlikujemo jih le po letnicah v podnaslovi (glej gornji seznam). V prvih letih zajemajo celotno Podravje (brez Ptuja in Slovenskih goric), nato je Pahič obravnavani prostor skrčil, ker so dele njegovega topografskega območja prevzeli še drugi raziskovalci. Izvirnim terenskim zapiskom je dodal opombe ter komentarje, ki so rezultat kasnejših raziskav. Zbrane so prav vse stare in novejšje objave, abecedne sezname najdišč pa avtor še dopolnjuje.

Druga zbirka S. Pahiča je *Naši kraji v pravadnini* in združuje enote, ki obravnavajo sklope najdišč s Pohorja in okolice.

Od leta 1995 sta izšla dva zvezka in sicer 10: *Prebliški iz pravadnine ob gornji Dravinji* in 11: *Rimske starine pri Miklavžu*. Organizirana sta podobno kot predhodni zvezki.

Zbirka **Naši kraji v pravadnini** do začetka leta 2002:

- 1: *Iz pravadnih dni okrog Polskave* (1985)
 - 2: *Okrog Razvanja pred tisočletji* (1985)
 - 3: *Tinjsko Pohorje v pravadnih časih* (1986)
 - 4: *Skrivnostni svet starin pri Cerkvjenjaku* (1986) / V. Lorber in S. Pahič/
 - 5: *Rimljani na Šmartnem* (1990)
 - 10: *Prebliški iz pravadnine ob gornji Dravinji* (1995)
 - 11: *Rimske starine pri Miklavžu* (1999)
- Zvezki 6 do 9 še niso izšli.

Pahič je zbral in uredil, kartiral in komentiral, ponovno dopolnil ter s številnimi seznamami in preglednicami opremil ogromno raznovrstnih, neprecenljivih arheoloških podatkov, ki pa so večkrat, morda prav zaradi avtorjeve občudovanja vredne natančnosti, nepregledni. Iskanje je zato zapleteno in enotno citiranje skoraj nemogoče. Predvsem pa takšno delo ni nikoli povsem končano.

Andreja DOLENC VIČIČ

Jože Kastelic: *Simbolika mitov na rimskih nagrobnih spomenikih. Šempeter v Savinjski dolini / Sepulchral Symbolism of the Mythological Imagery on Roman Tomb Monuments. Šempeter in the Valley of Savinja*. Slovenska matica, Ljubljana 1998. ISBN 961-213-050-7. 725 strani, 242 črno-belih fotografij

in risb.

Monografija nestorja slovenskih klasičnih arheologov Jožeta Kastelica, ki je imel srečo, da je na ljubljanski univerzi antično zgodovino in epigrafiko študiral še pri znanstveniku nespornega evropskega formata Balduinu Sariji, predstavlja vsega spoštovanja in priznanja vreden založniški podvig Slovenske matice v letu 1998.

Razprava je razdeljena v tri dele, od katerih vsak zase predstavlja zaokroženo celoto: (1) *Rimska umetnost pozne republike in zgodnjega cesarstva, grška in rimska religija in mitologija*; (2) *Umetnost Norika in Panonije v dobi principata z zgodovinskim okvirom*; (3) *Šempetrski spomeniki, njihova umetnost in simbolika*. Prvi del v značilnem slogu avtorjevih nepozabnih predavanj koncizno očrta bistvene poteze rimske umetnosti v obdobju med letoma 133 pr. Kr. in 235 po Kr., čemur sledijo poglavja o grški in rimski religiji in mitologiji, antičnih filozofskih predstavah o onostranstvu, pogrebnih običajih starega sveta, nagrobnih spomenikih in arhitekturi ter nagrobni umetnosti in njeni simboliki. V slovenski znanstveni publicistiki Kastelčev sintetični prikaz te kompleksne problematike izrazito izstopa tako po svoji pregnantnosti kot po izbrani eleganci jezikovnega izraza, ki odlikujeta tudi drugi del razprave. Ta po avtorjevih besedah sicer "noče ... nadomestiti neke bodoče velike monografije, ki še ni napisana", želi pa "podati okvir, v katerem so nastajale šempetrske umetnine, pokazati na stilne smeri in izpremembe v noriško panonski umetnosti pod vplivom Mediterana" (str. 10).

Tretji in najboljšežnejši del nudi mnogo več, kot obeta njegov naslov, saj je zasnovan kot panoramski pregled dekorativnih elementov, figuralnih motivov in pripovednih prizorov v funerarni plastiki celotnega območja Norika in Panonije. Strnjeno zato nagrobne spomenike Šempetra obravnavajo le tri uvodna in zaključna poglavja, v katerem se avtor osredotoči na portrete in attribute pokojnikov v smislu "zasebne apoteoze" in nazadnje svoja spoznanja sklene s sežetnim prikazom štirih najbolj ohranjenih "velikih" družinskih grobnic Gaja Vindonija Sukcesa in njegove žene Ingenuae, Ennijceve, Spektacijev Priscijanov in Spektacijev Sekundinov, ki jih opredeli kot arhitektonsko pa tudi vsebinsko logično členjene organizme. Poleg njihovega podrobnega opisa in izčrpnega historiatu s tehtno oceno stanja raziskav, lahko v uvodnih poglavjih preberemo tudi avtorjeve zadržke do datacije v seversko obdobje proti koncu 2. st. in začetek 3. st., ki jo je leta 1986 predlagal Peter Kranz. Kastelic v tej zvezi med drugim meni, da zagovorniki "pozne kronologije" niso dovolj dosledno upoštevali epigrafskih argumentov Jaroslava Šašla v prid nekoliko zgodnejšemu času nastanka; poudarja na primer, da je za preciznejšo časovno opredelitev vseh tistih grobnih napisov, ki še dosledno upošteva rabo *tria nomina*, to dragocena oporna točka (str. 223).

V sugestivni "analizi simbolov mitoloških prizorov in ostalega alegoričnega okrasa ter spremnega gradiva" (str. 203), ki tvori vsebinsko težišče tretjega dela, je vsakemu posamičnemu motivu posvečena skoraj povsem avtonomna razprava, ki ga vmešča v širši okvir besednih in likovnih pričevanj grško-rimske antike (v mnogih, literarno izbrušenih, ekskurzijah pa se avtor dotakne tudi njenih pomenskih preobrazb preko srednjega in novega veka vse do moderne). Vidnejši primerki rimske sepulkralne plastike iz Stične, Ljubljane, Celja in Ptuja tako najdejo svoje častno mesto v razdelkih o Heraklovih delih, Ikarovem padcu, Endymionu in Selene, in Orfeju in Evridiki; nagrobni spomeniki samega Šempetra pa pridejo najbolj do izraza v razdelkih *Heroji in atleti, Nimfa in satir, Dioskura, Letni časi, Alkestis in Herakles, Ganimed in Zevsov orel, Evropa in Zevs, Ifigenija v Avlidi ter Ifigenija in Orest na Tavridi*.

Svoje interpretacije Kastelic opira predvsem na znano tezo Franza Cumonta (1868-1947), da mitološko motivno bogastvo rimske sepulkralne umetnosti principata in dominata odraža sinkretistične religiozne predstave in filozofske spekulacije o nesmrtnosti duše in tako namiguje na njen *transitus* v onstranski svet. Lep primer je Kastelčeva razlaga ptujске Orfejeve stele